

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію
Хоми Володимира Петровича
на тему «Концепт САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION
у когнітивно-стилістичному вимірі
(на матеріалі англomовної науково-фантастичної прози ХХ-ХХІ століть)»
(Івано-Франківськ, 2020. – 287 с.),
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

В умовах стрімкого технологічного розвитку індустріального суспільства загострюються філософсько-антропологічні, соціокультурні, політичні й економічні проблеми людини у контексті проблеми самоідентичності особистості. Процеси деіндивідуалізації соціальних відносин і втрата контролю людини над продуктами своєї діяльності спричиняють послаблення міжособистісних зв'язків і зниження загального рівня духовності і, як результат, – загальне відособлення людини від оточення та внутрішній конфлікт індивіда із самим собою, тобто відчуження. Явище відчуження, спричинене ворожістю рукотворного світу його творцям, привертає пильну увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі філософії, соціології, психології, антропології, культурології, релігієзнавства. Звернення автора рецензованої дисертації до проблеми відчуження як одної з важливих загальнолюдських і загальносуспільних проблем сучасності зумовлює **актуальність** виконаної праці. У сучасному мовознавстві дисертаційне дослідження В. П. Хоми постає актуальним у контексті розвитку лінгвокогнітивної парадигми наукового знання, що характеризується антропоцентричністю та спрямованістю на визначення глибинних психічних процесів світу особистості і суспільства. Фокус уваги дослідника переноситься з власне мовних явищ на мовленнєву діяльність людини, зокрема письменника як художника слова, на дослідження процесу формування думки у творчій свідомості у ході створення художнього тексту як відображення авторської мовної і концептуальної картин світу, що посилює актуальність рецензованої дисертації. Особливої актуальності набуває намагання автора виявити

креативні механізми формування концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION, художньо втіленому у сучасній англomовній науково-популярній прозі.

У дисертаційній праці В. П. Хома спирається на міцну **теоретичну базу**, створену численними науковими розвідками у рамках лінгвокультурного, лінгвостилістичного, лінгвокогнітивного, семантико-когнітивного та когнітивно-поетологічного напрямів, у дослідженні концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION, репрезентованому у сучасній англomовній науково-популярній прозі XX-XXI століть.

На схвальну оцінку заслуговує комплекс загальнонаукових, лінгвокогнітивних і мовностилістичних **методів, методик і процедур аналізу**, який застосовано у дисертації для досягнення поставленої мети і розв'язання визначених завдань і який виявився доречним у виявленні засобів репрезентації концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION у текстах сучасної англomовної науково-популярної прози (*етимологічний, дефініційний, компонентний, семантико-когнітивний, лексикографічний аналіз*) та у моделюванні структурних компонентів концепту (*метод синхронної інвентаризації і методика побудови номінативного поля* – для структурування поняттєво-ціннісного рівня, *метод реконструкції концептуальних метафор* – образно-ціннісного рівня, *семантико-асоціативний аналіз* – для смислового рівня).

Новизну дисертаційного дослідження В. П. Хоми слід пов'язувати насамперед із розкриттям глибинних механізмів формування концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION, який у контексті «м'якої» науково-фантастичної літератури та біоетики поєднує у собі риси культурного і художнього концептів. Новим є визначення засобів лексичних репрезентантів концепту, диференційованих за лексикографічними, семантичними та лексико-граматичними критеріями, що уможливило моделювання номінативного поля поняттєво-ціннісного рівня концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION, ядерна і периферійна зони якого надають культурно значущу інформацію про загальносуспільні відносини та міжособистісні зв'язки людини, внутрішньо відстороненої від світу у ворожому суспільстві як результат психосмоційного виснаження чи хворобливого стану. Безсумнівна новизна рецензованої

дисертації полягає у залученні методики синхронної інвентаризації лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) семантичних значень лексем-вербалізаторів концепту, що сприяло об'єктивній систематизації об'ємного синонімічного корпусу, семантика якого характеризується переважно негативною аксіологічною оцінкою у досліджуваних творах наукової фантастики.

Отримання **теоретично вагомих** результатів, що є внеском у теорію когнітивної семантики (виявлення і типологізація лексико-семантичних ознак вербальних репрезентантів концепту), теорію концептуальної метафори (розкриття аксіологічної природи концептуальних метафор у складі образно-ціннісного рівня концепту), теорію когнітивного моделювання (побудова номінативного поля поняттєво-ціннісного рівня і семантико-асоціативного поля смислових атрибутів смислового рівня), зумовлюють **практичну значущість** рецензованої дисертації у підготовці фахівців із лінгвокультурології, когнітивної семантики, когнітивної стилістики, у науково-дослідній діяльності студентів. Особлива цінність рецензованої дисертації полягає у дослідженні графічних засобів експлікації концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION (п. 4.4), за допомогою яких здійснюється вираження емоцій, пов'язаних зі самовідчуженням. Сім додатків, у яких наведено таблиці й рисунки, які узагальнюють та унаочнюють результати дослідження, стануть у нагоді під час здійснення інтерпретації англомовного художнього тексту та його стилістичного аналізу на заняттях із спецкурсу з актуальних проблем художнього перекладу.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів забезпечується вдалим використанням сучасних методів аналізу когнітивної лінгвістики і лінгвоконцептології, об'єктивністю кількісних підрахунків залученні у результати застосування методики синхронної інвентаризації, репрезентативною джерельною базою (411 джерел), що справляє позитивне враження про рівень загальнонаукової і філологічної обізнаності автора. Висновки у дисертації є аргументованими, чіткими, маніфестують результати спостережень автора, відображають поставлені в дослідженні завдання і є об'єктивними для проаналізованого мовного матеріалу. У результаті гарно структурованого, логічного викладу аналізованого матеріалу В. П. Хома

послідовно обґрунтовує специфіку концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION як «непростого ментального, структурного і смислового утворення, яке визначається його мінливим, абстрактним характером та імпліцитним вираженням у мовній і художній картинах світу» (с. 199), доводить бінарний характер досліджуваного концепту у результаті поєднання абстрактного й конкретного, розкриває подвійний смисл, закодований у концепті: «феномен самовідчуження може призвести як до згубних наслідків самоліквідації особистості, так і до позитивного ефекту її самоутвердження» (с. 200).

Дисертація В. П. Хоми за структурою і змістом відповідає встановленим вимогам, не містить несанкціонованих текстових запозичень. **Порушень академічної доброчесності не виявлено.** Кількість і обсяг публікацій, які висвітлюють матеріал усіх розділів дослідження, відповідають чинним вимогам до оприлюднення матеріалів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

1. Георетичного обґрунтування погребує об'єкт дослідження – концепт САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION. По-перше, які референційні особливості терміна «самовідчуження» зумовлюють вибір саме цього слова як імені досліджуваного концепту замість терміна «відчуження», поширеного у філософії, психології, релігії, політиці, економіці тощо на позначення «соціального процесу, що характеризується перетворенням діяльності людини і її результатів на самостійну силу, пануючу над нею і ворожу їй» (Вікіпедія)? По-друге, яким є статус цього концепту? Пор. (у наведених фрагментах із рецензованої дисертації графічну репрезентацію концепту, подану великими літерами курсивом – *САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION*, замінено на прийнятну у лінгвоконцептології форму малими прописними літерами – САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION):

Додаток Ж. Смилові атрибути емотивного концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION в англomовній науково-фантастичній літературі XX-XXI ст.

Концепт САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION, експлікований у АНФП XX-XXI століть, поєднує у собі риси культурного і художнього концептів (с. 26).

Звідси, трактуємо концепт САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION як комплексний полівалентний конструкт (с. 26).

Концепт САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION є, перш за все, лінгвокультурним концептом (с. 72).

«Маніфестація концепту» САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION як лінгвокультурного засобами мовних вербалізаторів буде результативною під час опису зазначеного концепту як художнього (с. 74).

Беручи до уваги те, що концепт САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION досліджуємо на матеріалі АНФП ХХ-ХХІ століть, застановляємо, що він є комплексним утворенням, яке поєднує у собі риси лінгвокультурного, лінгвокогнітивного і художнього концепту (с. 90).

За яких умов концепт САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION постає у досліджуваних текстах англomовної науково-фантастичної прози лінгвокогнітивним, лінгвокультурним, художнім, емотивним? Що означає «полівалентний конструкт»?

2. Багатоаспектний характер концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION зумовлює, як справедливо зазначає автор, комплексну методологію дослідження, яка передбачає залучення загальнонаукових, лінгвокогнітивних і мовностилістичних методів. Репрезентація змісту концепту відбувається шляхом моделювання його структурних частин: поняттєво-ціннісний рівень подано у вигляді номінативного поля, образно-ціннісний – як набір концептуальних метафор, смисловий рівень – у вигляді польової структури. Структурування поняттєво-ціннісного рівня викликає такі запитання. Чому складниками номінативного поля поняттєвого рівня концепту постають не одиниці ментального рівня (приміром, концепти-слоти як компоненти ментальної моделі концепту), а компоненти значення (ЛСВ) лексем *self* та *alienation*, що складають ім'я концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION, тобто одиниці мовного рівня? У який спосіб синоніми лексем-компонентів концепту, які добираються із лексикографічних джерел, а не із досліджуваних текстів наукової фантастики, експлікують ціннісний рівень концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION, художньо втіленого у творах наукової фантастики? На важливості дослідження концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION як художнього на базі текстового матеріалу – художніх творів наукової фантастики – наголошує і сам автор. Пор.:

Відтак, системний опис концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION як художнього передбачає глибоке лінгвокогнітивне, когнітивно-семантичне та лінгвостилістичне дослідження концепту на базі художнього матеріалу АНФП ХХ-ХХІ століть, у якій концепція відчуження пов'язана із проблемами соціології, психології та антропології (с. 74).

3. Викликають запитання емотивні репрезентанти концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION (п. 4.3):

У процесі аналізу творів АНФП XX-XXI століть виявлено, що емотивний характер концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION реалізується за допомогою синонімічних лексичних одиниць (*isolation, lack, separation, alone, estrange, lonely, hostility, disaffection, solitude, rupture, disunion, unbalance* тощо) (с. 28).

За якими критеріями ці лексичні одиниці визначено як емотивні репрезентанти концепту? У який спосіб позначають емоції лексичні одиниці, у семантичній структурі яких відсутня сема «емоція», крім слів *hostility* ‘ворожість’, *disaffection* ‘невдоволення’ та *unbalance* ‘неврівноваженість’? Яким є місце емотивного компоненту у структурі досліджуваного концепту?

4. Зауваження стосуються невдалих формулювань структурних підрозділів дисертації, а саме:

2.3. Мовностилістичний аналіз у дослідженні (вербалізації? – В.Н.) художнього концепту. 3.2. Словотвірний потенціал (чого? – В.Н.) як форма мовної об’єктизації концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION. 3.5. Синонімічна вербалізація концепту (репрезентація імені концепту? – В.Н.) САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION.

Також некоректними з позицій теорії лінгвоконцептології видаються формулювання, у яких концепт як ментальна модель ототожнюється з його іменем як лексичною одиницею, яка має лексичне значення і словотвірний потенціал, визначається частиномовними і лексико-семантичними характеристиками, формує номінативне поле і функціонує у тексті. Пор.:

Значний словотвірний потенціал концепту, який формується корпусом похідних слів <...> (с. 26)

<...> виявлено компонентний склад концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION за частинимовним і лексико-семантичним критеріями <...> (с. 31)

<...> встановлено ЛСВ основних лексем-вербалізаторів і побудовано номінативне поле концепту <...> (с. 91)

Комплементарні компоненти значень концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION можна отримати зі словникових статей лексем self і alienation <...> (с. 125)

Отже, за результатами компонентного аналізу, семантичні компоненти концепту передають такі значення <...> Важливим етапом

розкриття лексичної семантики концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION є дослідження (с. 130)

Характерною ознакою семантичного поля є наявність доволі чіткого і компактного ядра (2% і 1%, відповідно), <...> влучно та точно розкриває значення концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION. (с. 132)

Структура концепту САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION відтворюється комплексом мовних засобів, які утворюють його номінативне поле. З метою визначення лексичних одиниць номінативного поля використано аналіз лексикографічних джерел, що дало можливість простежити виникнення і функціонування цього концепту в АНФП. (с. 143)

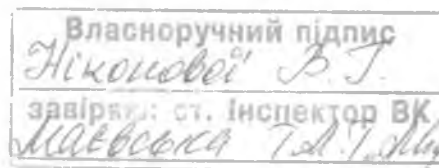
Загальний висновок

На підставі ознайомлення з текстом дисертації і публікаціями за темою рецензованої праці вважаю, що дисертаційне дослідження В. П. Хоми є завершеною науковою працею, методологічно обґрунтовані результати якої відкривають нові перспективи у розвитку когнітивної лінгвістики.

Дисертація Хоми Володимира Петровича на тему «Концепт САМОВІДЧУЖЕННЯ / SELF-ALIENATION у когнітивно-стилістичному вимірі (на матеріалі англomовної науково-фантастичної прози XX-XXI століть)» відповідає вимогам пп. 9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р., а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської і німецької
філології та перекладу імені професора
І. В. Корунця

[Handwritten signature]

В. Г. Ніконова

Підпис д. ф. н., проф. Віри Григорівни НІКОНОВОЇ з а с в і д ч у ю :

Секретар вченої ради

Київського національного лінгвістичного
університету, к.ф.н.

В. П. Заскалета

